

ARVAMUS nr. 1-3/2_2026

Tallinn

Seoses soolise diskrimineerimisega põlvnemise kindlakstegemisel kunstliku viljastamise puhul anonüümse doonoriga sõltuvalt partneri soost

Käesoleva arvamuse aluseks on soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise voliniku kantseleile (edaspidi volinik) saabunud pöördumine arvamuse saamiseks seoses küsimusega, kas on tegemist soolise diskrimineerimisega, kui anonüümse doonoriga kunstlikul viljastamisel lapse mehest põlvnemise kindlakstegemisel ei pea mees olema naisega abielus, aga naine peab olema naisega abielus.

1. Võrdse kohtlemise seaduse (edaspidi VõrdKS) § 15 lõike 1 kohaselt on soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise volinik sõltumatu ja erapooletu asjatundja, kes tegutseb iseseisvalt ning jälgib VõrdKS ja soolise võrdõiguslikkuse seaduse (edaspidi SoVS) nõuete täitmist. VõrdKS § 16 p 3 kohaselt annab volinik arvamusi võimaliku diskrimineerimise aset leidmise kohta isikute avalduste alusel või talle laekunud teabe põhjal omal algatusel.

2. SoVS § 3 lg 1 punkti 3 kohaselt leiab otsene sooline diskrimineerimine aset, kui ühte isikut koheldakse tema soo tõttu halvemini, kui koheldakse, on koheldud või koheldaks teist isikut samalaadses olukorras.

Kogutud tõendite analüüsi põhjal leian, et kunstliku viljastamise ja embrüokaitse seaduse § 17² lg 4, mis sätestab nõude, et kunstlikuks viljastamiseks anonüümse või mittepartnerist doonori sugurakkudega või võõrast munarakust loodud embrüoga nõusoleku andmisel peab naissoost isik olema lapse emaga abielus,

aga meessoost isik ei pea olema lapse emaga abielus, on vastuolus võrdse kohtlemise põhimõttega.

Menetlusprotsessis tuvastatud peamised asjaolud

3. Voliniku poole pöördus isik (avaldaja) küsimusega, kas naissoost isikut koheldakse anonüümse doonoriga kunstlikul viljastamisel põlvnemise kindlakstegemisel halvemini kui meessoost isikut, kui lapse mehest põlvnemise kindlakstegemisel ei pea mees olema naisega abielus, aga naine peab.

4. Naissoost partneritega paari perre sündis laps anonüümse doonoriga kunstliku viljastamise teel. Paar ei olnud lapse eostamise hetkel abielus, kuid olid seda lapse sünnihetkeks.

5. Kunstliku viljastamise ja embürokaitse seaduse (KVEKS) § 17² lõige 4 sätestab, et kui naissoost abikaasa on andnud nõusoleku enda naissoost abikaasa kunstlikuks viljastamiseks anonüümse või mittepartnerist doonori sugurakkudega või võõrast munarakust loodud embrüoga vastavalt käesoleva paragrahvi lõikele 1 ega ole enda nõusolekut tagasi võtnud, siis loetakse laps kunstliku viljastamise nõusoleku andmise kaudu põlvnevaks enda naissoost abikaasa kunstlikuks viljastamiseks nõusoleku andnud naissoost abikaasast. Avaldaja abikaasa kanti lapse sünnitõendile üksikvanemana ning avaldaja pidi selle lapse vanemaks saamiseks läbima lapsendamisprotsessi.

6. Avaldaja selgituste kohaselt nende tuttava eri soost paari puhul, kelle laps viljastati kunstliku viljastamise abil ja nad abiellusid peale lapse viljastamist, kanti lapse sünnitõendile lapse isa nimi automaatselt, ilma täiendavate küsimusteta. Seda põhjusel, et KVEKS § 17¹ lõige 5 sätestab, et kui mees on andnud nõusoleku naise kunstlikuks viljastamiseks anonüümse või mittepartnerist doonori sugurakkudega või võõrast munarakust loodud embrüoga või partnerannetusena ega ole enda nõusolekut tagasi võtnud, loetakse laps kunstliku viljastamise nõusoleku

andmise kaudu põlvnevaks naise kunstlikuks viljastamiseks nõusoleku andnud mehest.

Õiguslikud alused

7. Põhiseaduse (PS) § 12 kohaselt ei tohi kedagi diskrimineerida rahvuse, rassi, nahavärvuse, soo, keele, päritolu, usutunnistuse, poliitiliste või muude veendumuste, samuti varalise ja sotsiaalse seisundi või muude asjaolude tõttu.

8. SoVS § 3 lg 1 punkti 3 kohaselt leiab otsene sooline diskrimineerimine aset, kui ühte isikut koheldakse tema soo tõttu halvemini, kui koheldakse, on koheldud või koheldaks teist isikut samalaadses olukorras.

9. Perekonnaseaduse (PKS) § 83 kohaselt on lapse emaks naine, kes on lapse sünnitanud.

10. PKS § 84 kohaselt on lapse isa on mees, kes on lapse eostanud. Loetakse, et lapse on eostanud mees: 1) kes on lapse sünni ajal lapse emaga abielus; 2) kes on isaduse omaks võtnud või 3) kelle isaduse on tuvastanud kohus.

11. PKS § 82 kohaselt ei või lapsel olla rohkem kui kaks vanemat.

12. PKS § 161 lõige 1 sätestab, et kui abikaasad lapsendavad lapse ühiselt või kui üks abikaasa lapsendab teise abikaasa lapse, omandab laps abikaasade ühise lapse õigusliku staatuse.

13. PKS § 161 lõige 1¹ sätestab, et kui üks registreeritud elukaaslane lapsendab teise registreeritud elukaaslase lapse, omandab laps registreeritud elukaaslaste ühise lapse õigusliku staatuse.

14. KVEKS § 17¹ lõige 5 sätestab, et kui mees on andnud nõusoleku naise kunstlikuks viljastamiseks anonüümse või mittepartnerist doonori sugurakkudega või võõrast munarakust loodud embrüoga või partnerannetusena, ega ole enda nõusolekut tagasi võtnud, loetakse laps kunstliku viljastamise nõusoleku andmise kaudu põlvnevaks naise kunstlikuks viljastamiseks nõusoleku andnud mehest.

15. KVEKS § 17² lõige 4 sätestab, et kui naissoost abikaasa on andnud nõusoleku enda naissoost abikaasa kunstlikuks viljastamiseks anonüümse või mittepartnerist doonori sugurakkudega või võõrast munarakust loodud embrüoga vastavalt käesoleva paragrahvi lõikele 1 ega ole enda nõusolekut tagasi võtnud, siis loetakse laps kunstliku viljastamise nõusoleku andmise kaudu põlvnevaks enda naissoost abikaasa kunstlikuks viljastamiseks nõusoleku andnud naissoost abikaasast.

16. KVEKS § 17² lõike 1 kohaselt võib naissoost abikaasa anda kirjaliku nõusoleku enda naissoost abikaasa kunstlikuks viljastamiseks anonüümse või mittepartnerist doonori sugurakkudega või võõrast munarakust loodud embrüoga.

Voliniku hinnang

17. PS ja SoVS sätestab soolise diskrimineerimise keelu s.t ühte isikut ei tohi kohelda tema soo tõttu halvemini, kui koheldakse, on koheldud või koheldaks teist isikut samalaadses olukorras.

18. KVEKS sätestab erisused lapse põlvnemise kindlakstegemisel kunstlikuks viljastamiseks anonüümse või mittepartnerist doonori sugurakkudega või võõrast munarakust loodud embrüoga.

19. Perekonnaseaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (vastu võetud 20.06.2023), millega lisati KVEKSi § 17² seletuskirja kohaselt (lk 51-55) tehakse üldisest põlvnemise põhimõttest erand anonüümse doonori osas s.t anonüümne doonor ei saa olla lapse isa, lapsel tekib põlvnemissuhe ema naissoost abikaasaga. Eesmärk on, et lapsel ei oleks rohkem kui kaks vanemat. Kui naissoost abikaasa viljastatakse anonüümse doonori või mitte-partnerist doonori seemnerakkudega, saab lapsel põlvnemissuhe tekkida enda naissoost abikaasa kunstlikuks viljastamiseks nõusoleku andnud naissoost abikaasal. Põlvnemissuhe tekib kunstlikuks viljastamiseks nõusoleku andmise kaudu ning seda ei saa hiljem vaidlustada ei enda naissoost abikaasa kunstlikuks viljastamiseks nõusoleku andnud naine ega ka kolmandad isikud.

20. Seletuskirjas ei selgitata, miks naissoost kunstlikuks viljastamiseks nõusoleku andev naissoost isik peab lapse emaga olema abielus enne kunstlikuks viljastamiseks nõusoleku andmist, samas kui meessoost isik samadel tingimustel sarnase nõusoleku andmisel ei pea lapse emaga abielus olema.

21. Kuna anonüümse doonori sugurakkudega viljastamise korral ei loeta last doonorist põlvnevaks, ei saa erinevat kohtlemist põhjendada mehest põlvnemise regulatsiooniga ega tugineda analoogiale isaduse omaksvõtuga. Sellises olukorras on meessoost isik õiguslikult võrreldavas olukorras naissoost isikuga, kes on andnud kunstlikuks viljastamiseks nõusoleku.

22. Seega puudub põhjendus, miks peaks ühest soost kunstliku viljastamise osas nõusoleku andja olema abielus ja teisest soost mitte.

Kogutud tõendite alusel leian, et KVEKS-i § 17² lõige 4, mis sätestab nõude, et kunstlikuks viljastamiseks anonüümse või mittepartnerist doonori sugurakkudega või võõrast munarakust loodud embrüoga nõusoleku andmisel peab naissoost isik olema lapse emaga abielus, aga meessoost isik ei pea olema abielus, on vastuolus võrdse kohtlemise põhimõttega.

Voliniku arvamuse õiguslik tähendus ning diskrimineerimisvaidluse lahendamine

23. VõrdKS § 17 lõige 2 järgi on voliniku arvamuse eesmärk anda hinnang, mis võimaldaks koostöötajatel võrdse kohtlemise seaduse, soolise võrdõiguslikkuse seaduse ning Eesti Vabariigi jaoks siduvate välislepingute ja muude õigusaktidega hinnata, kas konkreetses õigussuhtes on rikutud võrdse kohtlemise põhimõtet. Voliniku arvamuse ülesanne on anda avalduse esitanud isikule või omal algatusel eksperthinnang, kas diskrimineerimiskahtlus on põhjendatud.

24. Diskrimineerimisvaidlusi lahendavad töövaidluskomisjon, kohus ning õiguskantsler (VõrdKS § 23).

25. Diskrimineerimise tõttu kannatanul on õigus nõuda lisaks varalise kahju hüvitamisele ka mittevaralise kahju hüvitiseks mõistliku rahasumma maksmist (VõrdKS § 24).

26. Tulenevalt VõrdKS § 25 on diskrimineerimiskeelu rikkumise korral kahju hüvitamise nõude esitamise tähtaeg üks aasta päevast, mil kannatanud isik pidi kahju tekkimisest teada saama.

Merli Kaus

Soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise voliniku asetäitja-nõunik
Allkirjastatud digitaalselt